

Викторија СОКОЛОВСКА
Археолошки Музеј на Македонија, Скопје

ЗА НЕКОИ СУШТЕСТВЕНИ ПРАШАЊА ОД ИСТОРИЈАТА НА ПАЈОНИЈА И ПАЈОНЦИТЕ

Клучни зборови: *Исар-Марвинци, Пајонија, Пајонци, Доберос, Керкине, Требеништа, Агријани, Даместион*

Апстракт Според природата на својата дејност, археологијата открива оригинални документи кои овозможуваат да се согледа содржината на животот и настаните што се случувале во минатите епохи - во мирни времиња, при потреси и разурнувања, миграции на популациите, нивната материјална и духовна култура. Текстот што следува се однесува на поедини значајни настани и проблеми со кои авторот се занимавал, кои се одиграле во текот на железното време и раната антика, време кога територијата на Република Македонија, но и пошироко од нејзините граници, била населена со пајонска етничка популација.

Во 1986 г. во издание на Музеј на Македонија, Скопје, објавена е мојата книга “Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време.” Трудот е произлезен од истражувањата на научниот проект “Долината на Вардар во I милениум пред н.е.” финансиран од страна на Самоуправната интересна заедница за научни дејности на Македонија. Носители на проектот беа Д-р Викторија Соколовска и М-р Радмила Пашиќ. Според условите на договорот, резултатите од истражувањата мораа да бидат објавени, што во оваа пригода беше направено.

Во уводниот дел на книгата е објаснета целта на проектот – истражување на населбинските остатоци по течението на реката Вардар, со цел да се откријат и проучат траги од животот во предримско време, за кое во стручната литература одвај постоеја информации. Со други зборови кажано, долината на Вардар претставуваше terra incognita во предримскиот период. Акцентот беше ставен на локалитетите за кои постоеја извесни информации. Притоа беа користени податоците собрани во Археолошката карта на Р. Македонија како и случајните откритија кои беа сигурни индикатори за постоење на населбински траги. Според про-

фесионалниот интерес и потесната стручна определба, Р. Пашиќ беше насочена на локалитетите од железното време, додека авторот на овој труд на локалитетите од античкиот период. Соработката се одвиваше беспрекорно.

Долините на реките Вардар и Брегалница им беа познати на постарите истражувачи како територии населени со пајонска популација и тоа е спомнувано во старите енциклопедии. Во таа смисла треба да се спомне само трудот на Иван Венедиков “Земите по Среднија Вардар” објавен, во 1943. Многу пред него, во 1921 г. Гаврил Кацаров ја има објавено книгата “Пеонија”, која претставува капитално дело за Пајонија од историска гледна точка. И други дела посветени на Пајонија и Пајонците се од ова време.¹ Но останува фактот дека долго време, можеби половина век, Пајонците се наоѓаа на маргините на балканската античка историја и археологија. Така, се случи со нашиот проект да се обнови интересот кон Пајонија и Пајонците, кон нивната историја, а од археолошка гледна точка да се уочи содржината на нивното битие, културата, религијата, да се согледа нивната територијална распространетост и други моменти поврзани со нивното место во политичките настани што го зафаќале среднобалканскиот простор во текот на I милениум пред н.е. Всушност, со овој научен проект на голема врата се започна со проучивање на историјата на Пајонците со посебен акцент како на најстара позната по име популација што ја населувала територијата на Република Македонија и пошироко, одн. како најстар историски посведочен народ врз

¹ Целокупната литература за Пајонија и пајонските племиња е содржана во мојата книга, Соколовска В. 1986, 177 и н. Овој труд не е од таков карактер да се наведе секое дело поединечно

Пајонија во раната антика

чија територија подоцна се формира македонскиот народ и македонската нација и држава.

Се што е подоцна направено го сметам за голема заслуга на нашата иницијатива, упорност и залагање, но и како залагање на следната генерација која, во прво време заедно со нас, а подоцна и самостојно ги продолжи теренските истражувањата кои, со секоја истражувачка кампања ги збогатуваа сознанијата за содржината на културата и историјата на Пајонија и Пајонците.² Денес можеме да кажеме дека располагаме со јасна претстава за античкото минато на Македонија, за племињата и народите што ја населувале нашата земја во минатото и нивното учество во настаните што се случувале во текот на времето. Се разбира, на многу прашања не се добиени задоволителни одговори, уште постојат проблеми кои треба да бидат објаснети. Всушност, секое ново откритие може да донесе изненадување, да ги потврди или прошири досега здобиените претстави или да отвори нови проблеми.

Во оваа пригода би сакала да направам кусо резиме, односно осврт врз мојата стручна преокупација, проблеми на кои сум посветила многу време и труд, заклучоци до кои сум дошла како придонес во оформувањето на целокупната слика за Пајонците и Пајонија, барем онака како што јас сум ги примала и толкувала информациите кои ми

стоеле на располагање. Не треба да пропуштам и на ова место треба да кажам дека поедини заклучоци до кои имам дојдено се прифатени во археолошките кругови, но за некои не е направен никаков коментар, што треба да се протолкува како премолчено негирање. Истражувањата што ќе следуваат во иднина секако ќе дадат посигурни одговори за многу нејасни прашања.

Доберос– Исар-Марвинци

Една од моите стручни преокупации на кои имам посветено многу време е убикација на топоними забележани во античките пишани извори, кои се однесуваат на нашата земја. Како што е познато, се работи за важен историски сегмент од минатото. Точното лоцирање на топонимите за кои знаеме од античките писатели во голема мера ги решава проблемите, а да не мора да се прибегнува кон претпоставки кои многупати доведуваат до погрешни заклучоци. Ќе започнам со Исар-Марвинци, мојот најзначаен истражувачки пункт, кој, можам слободно да кажам, ги отвори вратите на минатото во македонската археолошка наука, односно, овозможи да се уочи изгледот, величината и содржината на животот во предримско време долж Долното и Средното течение на реката Вардар и да се осветли еден значаен период од античката историја на Македонија.

Од самиот почеток на теренските работи кои започнаа во 1977 г. се наметна прашањето: Кој град лежи на Исарот кај с. Марвинци? Чии мате-

² Археолози: Паско Кузман, Цоне Крстевски, Драги Митревски, Бобан Хусеновски, Страхил Темов и др.

На Исар Марвинци 1977

ријални остатоци ние откриваме и истражуваме? Борка Јосифовска, своевременно сметаше дека се работи за Идомене (Idomenae), град посочен во Појтингеровата карта на римските патишта. Иван Микулчиќ беше уверен дека се работи за градот Гортинија (Γορτινία). Макар што во тоа време немав сигурни аргументи, овие предлози не ми изгледаа задоволителни, односно, не се вклопуваа во моите размислувања. Описот на Ситалковата кампања против Македонија во 429 г. пр. н.е. предаден од Тукидид ме водеше во друга насока.³ Проучувањето на теренот во регионот, комбинирано со информациите запишани во античките извори, ме имаше уверено дека на Исар-Марвинци лежат остатоци од пајонскиот град Доберос (Δοβερoς). Бев цврсто уверена дека регионот на Валандово во времето на Ситалк се уште припаѓал на Пајонија, а дека градовите Идомене и Гортинија, што тој ги освоил во оваа пригода, се наоѓаат западно од Аксиос, во Ботијаја, област која опфаќала тесен појас долж западната страна на долниот тек на реката Вардар и во времето на Ситалк веќе се наоѓала во рамките на македонската држава.⁴ И другите информации од античките изври каде што се споменува Доберос не беа спротивни на мојот заклучок.⁵

³ Thuk. II, 99-100.

⁴ Hammond II, 1979, 85.

⁵ Во оваа прилика не ги образложувам во детали аргументите. Тие веќе се наведени во моите објавени трудови.

Мојот предлог и мислење дека локалитетот Исар-Марвинци треба да се идентификува со Доберос не беше прифатен во археолошките кругови. Дури ни подоцна, кога беше откриен стадион патоказот на кој е запишано растојанието помеѓу Добер и Идомене, не дојде до прифаќање на содржината на овој оригинален, изворен документ кој датира од 2. век пр.н.е.⁶ И денес, после толку изминати години, се јавуваат написи во кои без резерва се тврди дека Добер се наоѓа во Струмица, кога на сите им е јасно дека во Струмица, на Цареви Кули, лежат остатоци од Астраион (Αστραιον)⁷. Притоа стадион патоказот на кој се испишани имињата на Доберос и Идомене, макар што недвосмислено покажа дека двата града, оддалечени еден од друг 3,5 км се наоѓаат во регионот на Валандово, не претставуваше аргумент за негово убицирање. Моето мислење за лоцирањето на Доберос на Исар-Марвинци го има прифатено познатата бугарска историчарка на стариот век, Маргарита Тачева, при што има додадено дека М. Киперт, своевременно помислувал на негова локација во регионот на реката Бојмија, мислење кое долго време беше наполно запоставено.⁸ Киро Ристов од своја страна смета дека Доберос е лоциран на Исар-Марвинци, но и на Градишор-Мрамор кај Милетково. Со други зборови, Ристов смета дека Добер е расположен од двете страни на Вардар, а како позиција на Идомене го посочува локалитетот Божови ниви.⁹ Во меѓувреме, врз база на еден фрагментиран натпис откриен на Вардарски Рид, се испостави дека тука, на Вардарски Рид, се наоѓала Гортинија, од што произлегува дека Идомене се наоѓа северно од неа, а тоа значи во атарот на Милетково. Колку што ми е мене позна-

⁶ Текстот на стадион патоказот гласи: ΕΞ ΙΔΟΜΕΝΕΣ ΕΙΣ ΔΟΒΕΡΟΝ ΣΤΑΔΙΟΙ ΕΙΚΟΣΙ; ΕΓ ΔΟ(В)ΗΡΟΥ ΕΙΣ ΙΔΟΜΕΝΗΝ ΣΤΑΔΙΟΙ (ΕΙΚΟΣΙ). Во разговор, Проф. Петар Илиевски ми рече дека текстот од стадион патоказот не може ништо друго да значи освен: Од Идомене до Доберос има 20 стадија и обратно.

⁷ Цветанов Д. 2016, 89 и н.

⁸ Тачева М. 1990, 3; По откривањето на стадион-патоказот, се обратив до Ф. Папазоглу. Се видовме кај неа дома во Белград. И ги покажав фотографиите на стадион патоказот со иста големина колку оригиналот. После долга дискусија, ми рече: “Много сте ме забринули”. Дополнително ми кажа дека се слушнала со L. Robert. Тој и рекол дека олку блиску лоцирани два града досега не сретнал. Во овој случај, бидејќи се работи за два познати града лоцирани на мала одалеченост, мора да биле разделени со природна граница. Ф. Папазоглу не е веќе меѓу живите, па мислам дека ова требаше да го соопштам за волја на вистината.

⁹ Ристов К. 2005, 144.

то, ова мислење не е земено предвид подоцна во коментарите за позицијата на Доберос.

Па земајќи ја предвид општата состојба која се уште владее во археолошките кругови во Македонија во решавањето на овој многу значаен проблем, ми се чини дека тука е место да се кажат некои суштествени моменти на кои не се обрнува внимание кога се размислува и се прават комбинации за идентификувањето на Исар-Марвинци со некој од античките градови. Едноставно речено, се заборава:

Дека на Исар кај Марвинци во железното време, 7.-6. век пр. н.е. никнала и се развила населба со изразена и дефинирана материјална и духовна култура, за што ова поднебје особено погодувало.¹⁰

Дека во раното античко време, 5. век пр.н.е. на Исар-Марвинци се населило многубројно население од Атика, кое внесло нов импулс и наполно го изменило начинот на животот во градот. Со овој настан градот на Исар-Марвинци се развил и примил лик на напреден и висококултурен град. Можеби новото хеленско население му го дало името Доберос.

Дека на Исар-Марвинци се наоѓал центар на култот на божицата Кибела во регионот.

Дека Доберос се вклопил во штотуку започнатиот систем во хеленскиот свет, на обележување на растојанијата на патиштата, сведочи стадион патоказ најден на акрополата на Исар-Марвинци, на кој е испишано растојанието помеѓу Доберос и Идомене.

Дека Доберос како град и област имал значајно место во македонското кралство, сведочи и околноста што Филип V и дал право во 187 г. да издава свои монети со натпис ΠΑΙΟΝΩΝ Δο. Тоа право го добиле и Парореја, Едонија и соседните области, Амфакситида и Ботиаја.

Дека во 1. век од н.е. постоел конвент на доселени Римјани кои му подигнале биста (или статуа) на римскиот магистрат Публиј Мемиј Регул.

Дека во 79 г. М. Тетиос Руфос, угледна личност, со свои сретства подигнал храм и статуа на Херакле во својот роден град.

Дека тој храм е обновен од страна на еден македонијарх во 181 г. по неговото рушење од катастрофален земјотрес кој се случил помеѓу овие две дати. И тој го посветил храмот на својата татковина.

¹⁰ Истото се случило и на Вардарски Рид кај Гевгелија, во Дедели, на Глос-Грчиште и во самото Валандово. Овие откритија се познати и ние не треба да ги коментираме.

Дека градот на Исар-Марвинци во 2. век од н.е. дал 9 преторијанци.

Дека постоеле угледни, богати граѓани кои финансирале изградба на градска бања како што бил Марк Аврелиј Демокрит. Тоа значи дека во градот бил спроведен систем за довод на вода, значаен момент во културниот развој на градовите во римско време.

Дека градот на Исар-Марвинци комуницирал со римската администрација, информација епиграфски посведочена.

Дека во 267/8 г. градот е разорен од страна на Готите кои, откако ја напуштиле опсадата на Солун, повлекувајќи се кон север преку Вардарската магистрала го опустошиле Доберос.¹¹ Тогаш пострадале и градот Стоби и Стибера. За Стибера постојат јасни археолошки потврди дека толку настрадал од оваа готска инвазија што никогаш повеќе не закрепнала.¹² По тој настан и градот на Исар-Марвинци живеел до крајот на доцната антика,¹³ но никогаш повеќе не го повратил економското и културно ниво на кое се наоѓал дотогаш.

Наведените констатации се произлезени од теренските истражувања водени преку систематски ископувања и преку општата опсервација и проучување на теренот во пошироки размери. Значи, се работи за констатации до кои е дојдено преку археолошки потврди добиени како материјални докази од аутопсија.

Земајќи ги предвид ситуацијата и околноста на целиот регион и знаењата за состојбата на населбите и градовите во Средно и Долно Повардарје, се доаѓа до заклучок дека градот лоциран на Исарот кај с. Марвинци бил центар на регионот не само во Валандовско-гевгелискиот регион, туку значително пошироко. И додека во железното време ја споделувал улогата и значењето со Вардарски Рид (Гортинија) и бил на исто културно рамниште со него во текот на раната антика, во римскиот царски период, кога Валандовско-гевгелискиот регион веќе се наоѓал во состав на римската провинција Македонија, градот ситуиран на Исар-Марвинци се издвојува како водечка населба-град во поширокиот регион. Оваа констатација станува особено впечатлива кога се има предвид дека јужно од Стоби во Повардарјето не се развил особено ниту еден град во римско време. Дури и Демир Капија, античката *Stenae*, во римско време не доживеала некаков забележителен подем и покрај улогата и значењето што со векови го имала. Затоа, во целиот регион доминира градот

¹¹ Оваа информација е содржана кај Zosim I, 43.

¹² Микулчиќ И. 1999, 59.

¹³ Hier. 639, 5 641, 4.

Акропол и Јужна Некропола

на Исар-Марвинци со сите обележја и постигања од економски и културен аспект. Макар што во доцната антика се наоѓал во фаза на значителна стагнација, како последица на Готската инвазија, ќе го сочува своето реноме и неговото име Доберос ќе биде забележано како име на област и црковно средиште, чии епископи, Лукијан, Геронтиј и Еусебиј ќе бидат присутни на собирите во Сердика и Ефес како претставници на Добер од Прва Македонија.¹⁴ Податокот на Страбон (VII frg. 36), за положбата на Пајонија и областа на Добер лево од патот кој води од Хераклеја кон север, не му пречи на нашиот заклучок. На крај би требало да напоменеме дека не би требало да се занемарува мислењето на Muller и Leake кои Добер го идентификуваат со Дојран. Сличноста на античките имиња сочувани до денес се значително бројни.

Керкине – Беласица, граница меѓу Прва и Втора Македонија

Во описот што го дава Тукидид за походот на Ситалк против Македонија се вели дека “неговата војска откако ја поминала планината Керкине

(Κερκίνης) стигнала во пајонскиот (град) Доберос”. И околу овој ороним постојат дилеми, особено заради околноста што Керкине не се споменува никаде на друго место. Моите размислувања, во голема мера базирани врз стадион патоказот од Исар-Марвинци, ме уверија дека под Керкине треба да се подразбере Беласица, и како што Тукидид вели “Откако Ситалк ја преминал планината Керкине, на која пресекол пат во еден поранешен поход против Пајонците,¹⁵ стигнал до пајонскиот град Доберос”. Не е место во оваа пригода да ги образложувам деталите и наведувам аргументите за оваа констатација. Тие се веќе дадени во моите публикации кои се тука наведени.¹⁶ За нас е важна констатацијата дека идентификувањето на Беласица со Керкине повлекува решавање на проблемот за границата помеѓу Прва и Втора Македонија во 4. век н.е. Така, Доберос, наоѓајќи се јужно од Беласица припаѓал на Macedonia Prima, како што е забележано кај Хиерокле, додека Astraion е во Macedonia Secunda.¹⁷ На оваа информација не треба да се заборава кога се бара местоположбата на градовите во овој регион.

¹⁴ Наведените епископи ја претставувале Доберската епархија на соборите како претставници на црковното средиште лоцирано во самото Валандово. Подните мозаици откриени под современите куќи во градот, без сомнение припаѓале на базилики на овој црковен центар, кој по традиција го сочувал старото име на градот Добер како Доберска област.

¹⁵ Ваков пат преку Беласица, кој се користи за воени цели, постои на Беласица. Верувам дека тој се совпаѓа со патот што Ситалк го пресекол преку планината Керкине.

¹⁶ Sokolovska V. 1992, 333.

¹⁷ Hier. 641, 4.

Пред Бањата и Храмот, Исар Марвинци 2009

Требенишката некропола и нејзините етнички носители

Долго време мојот интерес беше свртен кон проблемот на Требеништа и неговите етнички носители. Се прашував кој е тој народ што ги погребувал своите покојници користејќи го стариот египетски, па и микенски обичај, со златни маски и многубројни вредни и скапи предмети. И овој проблем е коментиран во стручната литература одамна од страна на еминентни европски историчари и археолози, при што се излагани разни мислења. Во меѓувреме дојде до откривање на некрополата во Синдос, која покажа фрапантна историчност со Требеништа. Кога притоа се имаат на ум поединечните наоди на Халкидик, објавени од П. Амандри, стана јасно дека сите откритија ги поврзува суштествена врска која бара темелно објаснување. Времето што го имам посветено на овој проблем е преточено во мојата публикација “Етничките носители на Требенишката некропола” во издание на Macedonia Prima во Охрид. Во неа, со опширен коментар на историските настани кои му претходат, дојдов до заклучок дека сите појави кои првенствено ја одразуваат духовната страна на носителите од двете некрополи, припаѓаат на една и иста популација. Исклучително ретките и скапи предмети сведочат за голем економски потенцијал на неговите носители. Она што е особено значајно е времето во кое тие на-

станале, а кое се совпаѓа со подемот на Пајонците, констатација историски посведочена од страна на еминентни историчари на антиката.¹⁸ Сите наведени појави ме уверуваа дека некрополите на Требеништа, Речица, Висои и Синдос и, во најново време Архонтико, припаѓаат на пајонскиот етнос. Освен позитивното мислење на И. Микулчиќ за мојот предлог, во стручната литература не е направен никаков коментар. Неодамна, во капиталната публикација за Требеништа подготвена и објавена по повод 100 години од откривањето на Требеништа, и изложбата подготвена за таа пригода, моето мислење за етничката припадност на требенишката некропола е наведено како најверојатно, искажано од страна на бугарскиот историчар Петер Делев.¹⁹

Агријаните и нивната територија

За разлика од Доберос, Требеништа, Керкине и, како што ќе видиме подолу, Дамастион, моите заклучоци поврзани со Агријаните се прифатени од страна на моите колеги, наши истакнати археолози, чии имиња во оваа пригода треба да ги спомнам - Проф. И. Микулчиќ, В. Лилчиќ, Д.

¹⁸ Hammond, 1979, 85.

¹⁹ Peter Delev, About the Ethnic Attribution of the Trebenishte Graves, 100 YEARS OF TREBENISHTE, Sofia 2018, 165.

Митревски, Кирил Јорданов.²⁰Беше чудно, своевремено, што кај современите истражувачи не постоеше интерес да се согледа и попрецизно дефинира територијата на овој народ, чии учесници во Александровиот поход на Исток имале забележително место. Напротив, Агријаните се спомнувани како “северни соседи на Пајонците”, како “мистериозен народ” и како племе, кое според Тукидид населувало регион од кај Родопите и на тој начин “го блокирале навлегувањето на Тракијците од исток”. Јасно беше дека тука работите не стојат на завидно ниво. Се добиваше впечаток дека овој народ не стои цврсто на почвата што ја населувал. А имал и статус на држава и свои кралеви. Овие околности го поттикнаа мојот интерес за нив, првенствено околу прашањето за нивната територија што ја населувале во текот на раната антика. Сестраните проучувања на изворните информации кои ми стоеја на располагање – систем на изградба на населбите, материјалната култура, нивните изразити континуирани контакти со хеленскиот југ, употребата на монети како платежно сретство и друго, ме уверија дека Агријаните го населувале просторот што се протега од изворите на Аксиос од запад (информација запишана кај Страбон), преку Косово Поле, Скопско-кумановскиот и Јужно-моравскиот регион, на исток допирајќи до Перник, покажаа исти карактеристики на материјалната, но и духовната култура.²¹На ова одговараа појавите кои беа поврзани со историските настани што го имаат зафатено просторот на средниот Балкан – првенствено упадот на Келтите и ширењето на Дарданците што доведува до крај на животот на античките населби во регионот. Севкупните проучувања на информациите врз нивната територијална распространетост покажаа дека Агријаните го населувале овој простор уште од постарото железно време и во текот на раната антика. Притоа се покажа дека културата создавана во ова време, дотогаш припишувана на Дарданците, всушност припаѓа на Агријаните. Со овој заклучок е направен значителен пресврт во историјата на делот од Косово и Моравско-вардарскиот регион, вклучувајќи ја Скопско-кумановската област. Се покажа дека овој агријански простор дури подоцна, во римскиот царски период, ќе претставува составен дел на Дарданија.²²

²⁰ Додека работев на тој проблем, во еден разговор и консултација, И. Микулчиќ, познавајќи го теренот на Косово и Метохија, ме предупреди дека граничниот појас меѓу Агријаните и Дарданците претставува Препорупље, на што во оваа пригода му благодарам.

²¹ Соколовска В. 1990, 22 и н.; Истата, 2018, 97.

²² Соколовска В. 2003, 27-48.

Убикација на Дамастион

Во текот на работата врз проблемот на Агријаните, се наметна интересот за Дамастион и неговото лоцирање. Овој проблем со кој се занимавале многу истражувачи, меѓу кои има звучни имиња, го привлече и моето внимание. Во оваа пригода нема да се враќам на побудите и аргументите заради кои вниманието го насочив кон убикацијата на овој загадочен град по кој се трага веќе цело столетие. Интересот се наметна сам по себе. Сите информации на кои се потпирав – просторот кој Агријаните го населувале во железното време и раната антика, нивните контакти со хеленскиот југ, а пред се концентрацијата на дамастионски монети на нивна територија, заклучив дека Дамастион морал да се наоѓа во непосредна близина. Едноставно, се присетив дека на Копаноник, кај Косовска Митровица, во Сочаница, среде овој исклучително богат рудоносен регион се наоѓал MUN.D.D.,²³ како таков забележан на три епиграфски споменици со кратенка, која според мене означува Municipium Damastion(um) Dardanorum. Сочаница своевремено се наоѓала на илирска, автаријатска територија. Дамастион бил основан во близина на среброносните рудници, од бегалците на Менде и Егина, откако нивните градови биле разурнати од страна на Атина, како што известува Страбон.²⁴ Дамастион издавал монети во текот на скоро едно столетие. Задолжена сум да кажам дека своевремено Мак²⁵ го насочил вниманието кон лоцирањето на овој грчки град – колонија значително посеверно одошто е помислувано од страна на други истражувачи. Всушност, сметајќи го овој простор како составен дел на Дарданија, на Мак му фалело малку да констатира дека Страбоновите рудници на сребро може да се однесуваат на Копаноник. И Меј ја потенцира концентрацијата на дамастионските монети во скопскиот регион, но ипокрај тоа, Дамастион го лоцира некаде, неодредено, во заднината на Деуриоп.²⁶ Откривањето на топонимот Dimosti, забележан на Картата на Валдземире од 1513 г., мислам дека го решава овој проблем.²⁷

Мојот предлог за убикацијата на Дамастион кај Сочаница остана незабележан во македонската археолошка литература. Освен позитивното мислење на Иван Микулчиќ не е направен никаков коментар околу овој мошне аргументиран пред-

²³ Cerskov, E.1970, 62, 64.

²⁴ Str. VII, 7, 8; Aly 1932, 8, 9; Papazoglu, 1969, 355, zab.97.

²⁵ Според, Папазоглу, 1969, 146.

²⁶ May, 1939, 28.

²⁷ Ујес, Ромиќ, 1996, 90.

лог. На Дубравка Ујес, која во најново време се занимавала со Дамастион и неговото лоцирање, повеќе и одговара толкувањето на MUN. DD како Municipium Dar(d)anicum искажано од страна на А. Мосу во 1967 г.,²⁸ макар што и таа, користејќи ги анализите на среброт, се приближува се повеќе кон север како локација на Дамастион.

Убикација на Пелагија, Сарноа и Дапарија

Ковницата на Дамастион ја користеле градовите Пелагија (Πελαγία) Сарноа (Σαρνοα)²⁹ и Дапарија (Δαπαρρία). Нивните имиња никаде не се забележани во изворите, ги дознаваме само преку монетите што тие ги ковале во Дамастион. И за нив е изречена многу реална претпоставка, дека се наоѓале во близина на Дамастион. Авторот на овој труд ги смета за агријански градови и ги лоцира: Пелагија кај Тетово, Сарноа на Градиште – Бразда кај Скопје, Дапарија на Кале-Кршевица кај Врање.³⁰ Г. Микулчиќ верува дека тие се основани од грчки колонисти како последица на пелопонеските војни, кога бројно население било принудено да ги напушти своите домови и да бара нови станишта.³¹ Нивните дестинации биле насочени кон вносни региони.

Никарх, Симон и Диплај, агријански владетели.

Единствени примероци на монети со натпис Никархос, (околу 365-360 г.) и Σίμωνος, (околу 355 г.) се припишани на локални владетели.³² Монетите се ковани во ковницата на Дамастион со дамастионски типови. Оваа околност, како и местото на нивното наоѓање, авторот ги смета како доволен аргумент за заклучок дека Никархос и Симонос се агријански владетели. Агријански владетел е и Диплаиос (околу 314-312). Регионот каде што се најдени негови монети, како и нивниот тип и претставите преземени од монетите на Патраиос, зборуваат дека Диплај (Διπλαϊος) не ја користел ковница на Дамастион. Тој е агријански владетел во времето кога дамастионската ковница веќе била освоена од Дарданците и како таква престанала со својата активност. Затоа Диплај ја користел ковницата во Осоговскиот регион, секако некоја каде што се издавани монетите на Дероните и Лајаите значително порано.³³

²⁸ Ujes D. 2002, 110.

²⁹ Мау, 1939, 196, како локација на Сарноа го наведува податокот на Marcellinus за Sarnonto во близина на Скопје.

³⁰ Соколовска В. 1990, 24 и н.

³¹ Микулчиќ Г. 2005, 83-132.

³² Мау, 1939, 189, 190.

Грчки колонии во Пајонија

Кога сме кај Дамастион, да се задржиме и на проблемот на колониите основани од страна на Грците, околност која станува се поевидентна на просторите на Република Македонија.

И овој проблем, начнат одамна, но недоволно сфатен, влегува на голема врата во античкото минато на Пајонија. Веќе одамна е кажано дека на демиркаписката почва (Stenae, Στεναι) е установено присуство на доселени Грци.³⁴ И. Микулчиќ ги нагласува околностите и последиците кои се случувале со месното пајонско население по населувањето на хеленските дојденци.³⁵ Во поново време е констатирано масовно населување од далечната Атика во Доберос (Исар-Марвинци), на чија југозападна некропола се евидентни нивни погребувања. Судејќи според гробните прилози може да се види дека многу рано, дури кон крајот на 6. век пр.н.е. започнало нивното доселување. И како што може да се види, нивно присуство е забележително во текот на 5. и 4. век.³⁶ Надгробниот споменик од Скопско Кале сведочи дека тука била доселена атиѓанка во раниот 4. век пр.н.е. Сигурно е дека не била осамена. За Дамастион веќе писмено сме известени дека Грци од Менде и Егина го основале градот во Илирија. Дури ја знаеме и годината кога тоа се случило - 423 пр. н.е.³⁷ Значителен број надгробни споменици откриени во Сочаница содржат грчки имиња, што зборува дека грчките колонисти живееле во Дамастион дури и во римското царско време. Појавата на објекти изградени во висока градежна техника кон крајот на 5. век пр.н.е. на Вардарски Рид (Гортинија), Градиште-Кнежје (Билазора), Бразда кај Скопје (Сарноа?), на Отовичко Теке, на Кале-Виница, (можна локација на `Αρμονία), подигнати се од грчки мајстори-сидари, тука доселени. Кале-Кршевица кај Врање, (Δαπαρρία ?), во раната антика сигурно била населена со грчки колонисти. Скопската Бразда (Σαρνοα ?) исто така. Овие примери се доволен доказ дека многу одамна територијата на Пајонија била за јужниот сосед изразито привлечен регион. Јасно е дека тоа е резултат на рудните ревири, особено среброт и златото за кое тие биле изразито заинтересирани. Всушност, тој интерес датира одамна. Ми

³³ Sokolovska V. 1996, 13-22.

³⁴ Д. Вучковиќ Тодоровиќ, 1961, прва има обрнато внимание за присуството на атиѓани во Демир Капија.

³⁵ Микулчиќ И. 1999, 179.

³⁶ Соколовска В. Антички град на Исар-Марвинци, Валандово, http

³⁷ Види заб. 18 и 19.

кенските мечеви од Тетово и Игларево се нивна сопственост. Се почестите наоди на микенска керамика и нивни локални копии на населбите во Повардарјето и по текот на Брегалница, треба да се прифатат како материјален доказ за нивно физичко присуство. Нема сомневање дека монетите на Дероните и Лајаите се дело на хеленски мајстори-металурзи. Населувајќи се во внатрешноста на Балканот, на пајонска територија, тие ги донеле своето знаење, потреби и навика, начин на погребување и, на населбите каде што се населиле им дале свои имиња, занемарувајќи ги локалните оригинални имиња кои тие ги имале од дамнешни времиња. А пајонското домицилно население на чија територија се населиле овие јужни колонисти, биле подготвени да ги прифатат сите напредни и позитивни новини, добивајќи епитет на хеленизиран народ. Ова ќе навлезе во сите сфери на животот, дури и во духовната страна која ќе биде манифестирана во прифаќање на хеленските божанства во кои тие ќе веруваат.

Епилог

За библиографијата поврзана со Пајонија и Пајонците и проблемите наведени во овој труд, упатувам на Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време, Скопје 1986; Етничките носители на Требенишката некропола, Охрид-Скопје 1975. На интернет се објавени две мои книги: Викторија Соколовска, Античкиот град на Исар-Марвинци, Валандово, <http://Porta archaeologica.com>, со целосна библиографија за Средно и Долно Повардарје; Viktorija Sokolovska, The Ancient Town at Isar-Marvinci, Valandovo, <http://Kalamus.com>. и Викторија Соколовска, Античка Демир Капија, <http://Porta archaeologica.com>. Се случи двата труда да останат без приложени карти што сметам дека е направен пропуст. Затоа, во оваа пригода приложувам карта на Република Македонија со соседните региони кои во антиката претставувале одредени етнички целини важни за запознавање на настаните во тоа време. Картата содржи општо прифатени места, населби и градови, но и топоними кои се лично мое видување. Земено во целина, таа го одразува степенот на истраженоста на Република Македонија во античко време, со посебен акцент на Пајонија и Македонија. Тоа се сознанија до кои има дојдено мојата генерација, како и мое лично видување. Обемните ископувања кои се одвиваа во последниве две декади сигурно донесле нови сознанија кои ќе ја збогатат сликата на животот во антиката на почвата на Република Македонија.

Овој труд е подготвен со цел да го сврти вниманието на стручната, но и пошироката јавност

за успехите на археолошката бранша и нејниот придонес во осветлувањето на почетоците на историскиот период на нашата земја. Првата генерација го сврти вниманието на информациите објавени во европската литература кои се однесуваат на Македонија (J. Hahn, D. Hald.) Значителен труд има вложено и втората генерација, која зад себе остави значајни трудови на кои и денес се потпираме (J. N. Svoronos, H. Gaebler, H. Кацаров, Мау, Н. Вулик, И. Венедиков, Ф. Папазоглу, Д. Вучковиќ-Тодоровиќ, N.G.L. Hammond). Третата генерација, во која спаѓа и авторот на овој текст, со крупни чекори ја застолчи археологијата на местото што и припаѓа. Трудовите на И. Микулчиќ како база од која се почнува секое истражување, ја опфаќаат целата територија на Р. Македонија. Р. Пашиќ, со голем успех својот интерес го насочила кон проучување на железното време и пајонските некрополи во Повардарјето и текот на Брегалница, со што отвори широко поглавје во праисторијата на Македонија, В. Битракова Грозданова, покрај нејзиниот сестран интерес во разни области за религијата и уметноста во антиката, вниманието го има насочено особено кон Охрид и Преспа и околниот регион во антиката. Т. Јанакиевски најголем интерес посветил на театарот во Хераклеја Линкестис. Л. Кепеска и К. Кепевски најголемо внимание и посветиле на Стибера, еден од најнапредните македонски градови во време на раноцарскиот период. В. Лилчиќ Адамс, покрај сестраниот интерес за антиката на Македонија покажа особена склоност кон пајонската историја и култура. Да ги споменеме монографиите за Пајонија и Бригите од Е. Петрова. Посебно ги истакнувам трудовите на Ф. Вељановска за антрополошкото дефинирање на пајонската популација во Македонија. Интересот на авторот на овој труд е наведен во заглавието и текстот. Следната генерација, чиј интерес е свртен кон Пајонија и Пајонците, чии имиња се погоре наведени, успешно ја продолжува истражувачката дејност.³⁸

³⁸ Голем придонес во проучувањето на праисторијата на Македонија дале со свои трудови колеги чии имиња би требало да бидат спомнати на ова место: В. Санев, С. Саржоски, И. Настева Колиштрковска, Д. Симоска, Б. Китановски, Д. Здравковски и др.

Библиографија

- Evans A. *Archaeologia*, Vol. XLIX, 1949.
- Цветанов Д., Развој и континуитет на комплексното утврдување на градот Струмица од IV до XVI век, *Патримониум.мк* 14, 2016, 89-102.
- Hammond, N.G.L. 1979, *History of Macedonia*, Vol. II, Oxford 1979.
- May, J.M.F. 1939, *Coinage of Damastion and the Lesser Coinages of the Illyro-paeonian Region*, Oxford 1939.
- Микулчиќ Г. 2005, Грчки сликани и монохромни вази од Демир Капија, *Зборник, Археологија* 1, Скопје 2005, 83-132.
- Микулчиќ Г. 1990, Скифоси и кантароси од гробницата во Бразда, *Maced. acta archaeol.* 11, Скопје 1990, 93-102.
- Микулчиќ И. 1999, *Антички градови во Македонија*, Скопје 1999.
- Папазоглу Ф. 1957, *Македонски градови у римско доба*, Скопје 1957.
- Parazoglu F. 1969, *Srednjobalkanska plemena u predrimsko doba*, Sarajevo 1969.
- Pasic R. 1981, *Povardarje u Starijem gvozdenom dobu*, (Magistarski rad) Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Arheologija, Beograd 1981.
- Ристов К. 2005, Делницата Stenae-Tauriana на Tabula Peutingeriana, *Maced. acta archaeol.* 16, Скопје 2005, 125-148.
- Соколовска В. 1986, *Исар-Марвинци и Повардарјето во античко време*, Скопје 1986.
- Соколовска В. 1990, Пајонското племе Агријани и врските со Дамастион, *Maced. acta archaeol.* 11, 1990, 9-34.
- Sokolovska V. 1992, Is Prasias Lake Butkovo and is Disoron Mount Krusa? *PRAKTIKA*, Athena 1992, 333-336.
- Sokolovska V. 1996, *The Coinage of Agrianes*, *Македонски Нумизматички Гласник* 2, Скопје 1996, 13-22.
- Соколовска В. 1997, *Етничките носители на Требенишката некропола*, Скопје-Охрид 1997.
- Соколовска В. 2003, *Дарданци у предримско доба*, *Новопазарски Зборник* 27, Нови Пазар 2003, 27-48.
- Соколовска В. 2009, *Алмана – Алавандово – Валандово, Македонско наследство*, Скопје 2009, 61-66.
- Соколовска В. *Античкиот град на Исар-Марвинци*, Валандово, [http:// Porta archaeologica.com](http://Porta archaeologica.com).
- Sokolovska V. *The Ancient Town at Isar-Marvinci, Valandovo*, [http:// Kalamus.com](http://Kalamus.com).
- Соколовска В. *Античка Демир Капија*, [http:// Porta archaeologica.com](http://Porta archaeologica.com).
- Sokolovska V. 2011, *The localisation of Damastion revisited*, *Macedonian Numismatic Journal* 5, Skopje 2011, 7-13.
- Соколовска В. 2016, *За импортоот во Пајонија во античко време*, *Патримониум.мк* 9, Но. 14, Скопје 2016, 53-61.
- Соколовска В. 2018, *Материјална култура Агријана*, *Патримониум.мк*, 11, Но. 16, Скопје, 2018, 79-102.
- Тачева М. 1990, *Походот на тракискија цар Сигталк през 429 г. пр.н.е.*, *Воено-исторически сборник* 6, Софија 1990, 3-13.
- Ujes D. 2002, *Recherche sur la localisation de Damastion et ses mines*, *Revue numismatique*, Paris 2002, 103-129.
- Д. Вучковиќ Тодоровиќ 1961, *Античка Демир Капија*, *Старинар* 1961, 229-254.
- Cerskov E. 1970, *Municipium D.D. kod Socanice, Pristina-Beograd* 1970.

Sokolovska VIKTORIJA

SOME ESSENTIAL QUESTIONS FROM THE HISTORY OF PAEONIA AND PAEONIANS

Summary

This article deals with some important questions regarding the history of Paeonia and Paeonian population during the Iron Age and Early Antiquity. The opinions and conclusions presented here are personal beliefs of the author, some accepted or some not accepted in the actual Macedonian archaeological circles, but worthy to be accentuated as important events in this place.

The location of Paeonian town of Doberus (Δοβερος) on the site of Isar-Marvinci near Valandovo, mentioned by Thukidides, when Sytalces, king of Odrises, in 429 B.C. undertook campaign against Macedonia ruled in that time by Perdiccas II. The town of Doberus was centre of the region to whom king Philip V of Macedon have allowed in 187 B.C. to issue their own bronze coins with inscription ΠΑΙΟΝΩΝ Δο.

Identification of Cercine (Κερκινε) with mountain Belasica. This toponymus should be accepted, according the author, as a border between Macedonia Prima and Macedonia Secunda.

The resolution of the problem about ethnic belonging of Trebenishta cemetery, the author has found in the Paeonian population, based on their economic power in the Archaic Period, in the geographic position of Trebenishta, Sindos and Archontiko, the regions which still were not been conquered by Macedonians.

Determination of the territory inhabited by Agrianes during the Iron Age and Early Antiquity, have showed that Kosovo Polje and Skopje-Kumanovo region will be conquered by Dardanians considerably

later, even after the invasion of Celts in 280/79 B.C. Before that event those regions belonged to Agrianes.

Location of Damastion (Δαμαστιον) in the region of silver mines of Kopaonik, in Sochanica, near Kosovska Mitrovica, the author had conceived upon inscriptions MUN. D. D, engraved on three epigraphic monuments discovered at the site. On them the author see shortened name of Municipium Damastion(um) Dardanorum.-the town founded by refugees from Aegina and Mende in 423 B.C. All other elements related to this problem support this proposition.

The author is under believe that Pelagia (Πελαγια) should be locate in Tetovo, Sarnoia (Σαρνοια) on Gradishte-Brazda near Skopje and Daparrria (Δαπαρρρια) on Kale-Krshevica near Vranje.

Nicarchus (c. 365-360), Simonos (c. 355) and Diplaios (c. 314-312), known by their coins, the author is considering them as agrianian rulers.

Long time ago archaeological evidence testify the presence of colonists from Hellenic South in the interior of Balkan. Beginning with Mycenaian import (Ulanci), attique pottery (Demir Kapija, Isar-Marvinci, Gradishte-Brazda, Skopje), grave monuments (Isar-Marvinci, Kale-Skopje) burial customs and others, it became clear that those circumstances testify the physical presence of newcomers from the South. When they settled in interior of Balkan, they gave new, Greek names to the settlements as: Ste-nai (Demir Kapija), Harmonia (Kale-Vinica ?), the already mentioned Damastion (Sochanica?) We will never know their original names.

